

บทที่ 1

บทนำ

ความสำคัญและความเป็นมา

ประเทศไทยเป็นทรัพยากรที่สำคัญ และให้ประโยชน์ทั้งในด้านป่าไม้ ประมงและรักษา สภาพสิ่งแวดล้อม แต่ในสถานการณ์ปัจจุบันป่าชายเลน ได้ถูกทำลายลงด้วยกิจกรรมต่าง ๆ อยู่เป็นประจำ ดังนั้นจึงจำเป็นต้องหาแนวทางในการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าชายเลน ให้ได้ผลเต็มที่ตลอดไป และในขณะเดียวกันก็ไม่เป็นการทำลายระบบนิเวศด้วย หรืออีกนัยหนึ่งก็คือการจัดการทรัพยากรป่าชายเลนเพื่อให้สามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้ยั่งยืนต่อไป (<http://gotoknow.org/blog/group801/15480>) ดังพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่ว่า "ป่าชายเลนมีประโยชน์ต่อระบบนิเวศน์ของพื้นที่ชายฝั่งทะเลและอ่าวไทยแต่ปัจจุบันป่าชายเลนของประเทศไทยเรากำลังถูกบุกกรุกและถูกทำลายลงไปโดยผู้แสวงหาผลประโยชน์ ส่วนตนจึงควรหาทางป้องกัน อนุรักษ์และขยายพันธ์เพิ่มขึ้น" ที่พระราชทานแก่รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์(นายโฆษิต ปันเปี่ยมรัชฎ์) เมื่อวันที่ 10 พฤษภาคม พ.ศ. 2543 (www.klongkud.th.)

นักวิชาการด้านป่าชายเลนจำนวนมากได้กล่าวและเปรียบเทียบความสำคัญและคุณค่า "ป่าชายเลน" เป็นเสมือน "ธนาคารไม้" เพื่อนำมาใช้ทำฟืนทำถ่านและการก่อสร้าง "ป่าชายเลน" เป็นเสมือน "บ้าน" หรือที่อยู่ของสิ่งที่มีชีวิตนานาชนิดบริเวณชายฝั่งทะเล ทั้งนี้เนื่องจากเป็นแหล่งรวมของพันธุ์ไม้และสัตว์น้ำนานาชนิด โดยเฉพาะสัตว์น้ำยังใช้ป่าชายเลนเป็นที่วางไข่ อนุบาลตัวอ่อนและที่หลบภัยอีกด้วย "ป่าชายเลน" เป็นเสมือน "ครัว" คือที่ปรุงอาหารจำนวนมาก มหาศาลโดยได้จากใบไม้ซากไม้ที่ร่วงหล่นแต่ละปีและสลายตัวเป็นธาตุอาหารปริมาณมาก สำหรับ ต้นไม้และสัตว์น้ำนานาชนิดเพื่อการเจริญเติบโต "ป่าชายเลน" ยังเป็นเสมือน "โรงบำบัดน้ำเสีย" ที่มีประสิทธิภาพและลงทุนต่ำบริเวณชายฝั่งทะเล เนื่องจากพันธุ์พืชป่าชายเลนช่วยดูดซับ สิ่งปฏิกูลต่าง ๆ และฟอกน้ำเสียให้เป็นน้ำสะอาดและป้องกันการพังทลายของดินชายฝั่ง เนื่องจากระบบรากของพันธุ์ไม้ของป่าประเภทนี้มีลักษณะพิเศษป่าชายเลนสร้างความสดชื่น และอากาศบริสุทธิ์ของชายฝั่งทะเลดังนั้น "ป่าชายเลน" เปรียบเสมือน "โรงฟอกอากาศ" ที่สามารถลดคาร์บอนไดออกไซด์ และเพิ่มปริมาณออกซิเจนในอากาศให้สดชื่น "ป่าชายเลน" เป็นเสมือน "โรงพยาบาล" ที่สามารถให้สมุนไพรกับชุมชนชายฝั่งทะเล "ป่าชายเลน" เป็นเสมือน "กำแพงชายฝั่งทะเล" ที่สามารถป้องกันดินพังทลายและลมพายุที่รุนแรงได้อย่างมีประสิทธิภาพ

และสุดท้าย “ป่าชายเลน” เป็นเสมือน “สะพาน” ที่เชื่อมต่อระหว่างบกกับทะเลในการสร้างความสมดุลของระบบนิเวศชายฝั่งทะเล และประการสำคัญอีกประการหนึ่งซึ่งเป็นที่ยอมรับกันอย่างกว้างขวางไม่สามารถจะลืมได้ คือ “ป่าชายเลน” เป็นเสมือน “อุ้งข้าวอุ้งน้ำ” ของราษฎรที่อาศัยบริเวณชายฝั่งทะเลและพื้นที่ใกล้เคียงเพื่อการดำรงชีวิต ด้วยความสำคัญและคุณค่าของป่าชายเลนดังกล่าวพอจะกล่าวได้ว่า “ป่าชายเลน” เป็นทรัพยากรธรรมชาติหรือชุมชนทรัพย์ของชายฝั่งทะเลอย่างแท้จริงที่มีความสำคัญต่อความมั่นคงทางสังคมและเศรษฐกิจของประเทศอย่างมหาศาล (ฉัตรสุวรรณ์ ปภาวสิทธิ์. 2546) ในปี พ.ศ.2539 มูลนิธิชัยพัฒนา มูลนิธิแม่ฟ้าหลวง ร่วมกับมูลนิธิโททาล จึงได้มีแนวคิดที่จะจัดทำโครงการพัฒนาและฟื้นฟูป่าชายเลนขึ้นเพื่อเป็นส่วนหนึ่งของโครงการปลูกป่าพระราชทานโดยได้มอบหมายให้สถาบันทรัพยากรชายฝั่ง มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์เป็นหน่วยงานรับผิดชอบในการดำเนินโครงการฟื้นฟูป่าชายเลนโดยมุ่งเน้นให้ประชาชนและองค์กรท้องถิ่นในพื้นที่มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ และวางแผนการดูแลทรัพยากรป่าชายเลนในแต่ละท้องถิ่นด้วยตนเอง รวมถึงการบริหารจัดการพื้นที่ป่าชายเลนที่มีประสิทธิภาพจากแนวคิดการดำเนินการที่ใช้ขบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน มุ่งเน้นไปสู่กลุ่มเป้าหมาย พร้อมทั้งมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงการบริหารจัดการให้เหมาะสมสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป (www.chairainthai.saiyathai.org/mookluk.html)

สมุทรปราการเป็นจังหวัดหนึ่งที่มีพื้นที่ชายฝั่งทะเลมีป่าชายเลนอยู่จำนวนมากควรได้รับการดูแล อนุรักษ์โดยชุมชนอย่างถูกต้องตามหลักการอนุรักษ์ และนำหลักวิธีการอนุรักษ์ของภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ให้เป็นประโยชน์และใช้ทรัพยากรป่าไม้ชายเลนที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์สูงสุด พระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน พ.ศ.2548 หมวด ๔ การส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน มาตรา ๒๖ กำหนดให้คณะกรรมการจัดให้มีมาตรการในการส่งเสริมและสนับสนุนการพัฒนากิจการวิสาหกิจชุมชนระดับปฐมภูมิในการประกอบกิจการอย่างครบวงจร รวมถึงการให้ความรู้ และการสนับสนุนในการจัดตั้ง การร่วมมือซึ่งกันและกัน การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการนำวัตถุดิบ ทรัพยากร หรือภูมิปัญญาของชุมชนมาใช้ให้เหมาะสมกับกิจการวิสาหกิจชุมชนและสภาพท้องถิ่นนั้นๆหรือการให้ความรู้เกี่ยวกับขบวนการผลิตและการบริหารจัดการธุรกิจทุกด้านไม่ว่าการบริหาร งานบุคคล การบัญชี การจัดหาทุน หรือการตลาด ทั้งนี้เพื่อให้กิจการวิสาหกิจชุมชนในระดับปฐมภูมิ มีความเข้มแข็งและพึ่งพาตนเองได้ (พรบ.ส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน พ.ศ.2548.) การดำเนินการส่งเสริมสนับสนุนประชาชนในจังหวัดสมุทรปราการในพื้นที่ที่มีไม้ป่าชายเลนให้นำไม้ป่าชายเลนมาสร้างมูลค่าเพิ่มให้สามารถจำหน่ายได้โดยการให้ความรู้เกี่ยวกับการรวมกลุ่มการบริหารจัดการ การตลาดตามหลักการวิสาหกิจชุมชนซึ่งนอกจากจะเป็นการสร้างเสริมเศรษฐกิจ

ชุมชนให้คนในชุมชนมีรายได้แล้วยังเป็นการอนุรักษ์พันธุ์ไม้ป่าชายเลนให้มีความยั่งยืนอยู่คู่ชุมชน ส่งผลต่อระบบนิเวศของชายฝั่งทะเลจังหวัดสมุทรปราการ

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาสภาพทั่วไปของไม้ป่าชายเลนในพื้นที่จังหวัดสมุทรปราการ ในด้านชนิดพันธุ์ไม้ป่าชายเลน สภาพความเป็นเจ้าของ วัตถุประสงค์ การใช้ประโยชน์ ปัญหาและการอนุรักษ์ไม้ป่าชายเลน
2. เพื่อส่งเสริมการอนุรักษ์ไม้ป่าชายเลนเพื่อวิสาหกิจชุมชน จังหวัดสมุทรปราการ

ขอบเขตของโครงการวิจัย

1. ประชากรที่ศึกษา ได้แก่ ประชาชน และภูมิปัญญาท้องถิ่นในพื้นที่อำเภอบางปู อำเภอบางบ่อ และอำเภอพระสมุทรเจดีย์ จังหวัดสมุทรปราการ
2. พื้นที่ในการศึกษา ได้แก่ พื้นที่จังหวัดสมุทรปราการที่มีไม้ป่าชายเลนในพื้นที่ ได้แก่
  - 3.1 อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรปราการ
  - 3.2 อำเภอบางบ่อ จังหวัดสมุทรปราการ
  - 3.3 อำเภอพระสมุทรเจดีย์ จังหวัดสมุทรปราการ

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. มีการรวบรวมชนิดของพันธุ์ไม้ป่าชายเลนในพื้นที่จังหวัดสมุทรปราการ
2. มีองค์ความรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์ไม้ป่าชายเลนของชุมชน ในพื้นที่จังหวัดสมุทรปราการ
3. มีความร่วมมือกันในการส่งเสริมการอนุรักษ์ไม้ป่าชายเลนเพื่อวิสาหกิจชุมชน

นิยามศัพท์

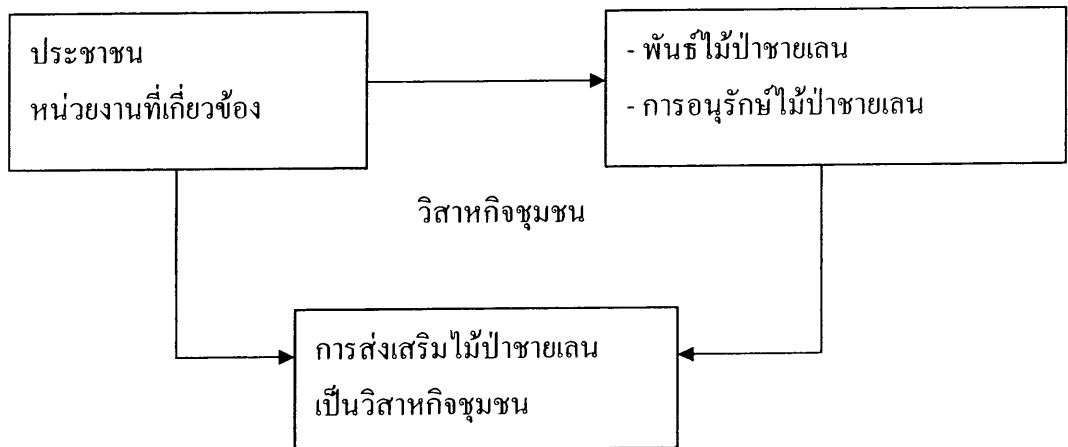
การอนุรักษ์ หมายถึง การรู้จักใช้ทรัพยากรอย่างชาญฉลาด ให้เป็นประโยชน์ต่อคนมากที่สุดและใช้ได้นานที่สุด และจะต้องกระจายการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรให้ทั่วถึงกัน เป็นการนำทรัพยากรนั้นมาให้ประโยชน์ให้ถูกต้องตามกาลเทศะด้วย

การอนุรักษ์ไม้ป่าชายเลนเพื่อวิสาหกิจชุมชนหมายถึงการใช้ไม้ป่าชายเลนให้เป็นประโยชน์ต่อคนในชุมชน โดยพัฒนาเป็นสินค้าที่ดำเนินการ โดยคนในชุมชนที่มีความผูกพัน มีวิถีชีวิตร่วมกับ

และรวมตัวกันประกอบกิจกรรมดังกล่าว เพื่อสร้างรายได้และเพื่อการพึ่งพาตนเอง ของครอบครัว ชุมชนและระหว่างชุมชน โดยมีลักษณะสำคัญ 7 อย่าง คือ

1. ชุมชน เป็นเจ้าของและผู้ดำเนินการ
2. ผลผลิตจากกระบวนการในชุมชน
3. ทรัพยากรหรือวัตถุดิบมาจากชุมชนหรือภายนอก
4. ริเริ่มสร้างสรรค์เป็นนวัตกรรมของชุมชน
5. มีฐานภูมิปัญญาท้องถิ่นผสมผสานกับภูมิปัญญาสากล
6. มีกระบวนการเรียนรู้เป็นหัวใจ
7. มีการพึ่งตนเองของครอบครัวและชุมชนเป็นเป้าหมาย

กรอบแนวคิดในการวิจัย

ภาพ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย